

korában, két cikkben pedig „A kolozsvári Mátyás szobor története s Kolozsvár kegyelele Mátyás iránt“ van elmondva, nagyjában pedzettük az „Emlékkönyv“ tartalmát.

Az egész egybeállítására Márki Sándor gondos szerkesztését dicséri, a szöveg közötti képek pedig a közreműködő művészek buzgalma mellett a kiadó derékségét.

E könyv tartalmának gazdagsága, fejtegetéseinek mélysége, előadásának szépsége nagy arányokban domborítják ki Mátyás alakját. Szellemét közvetlen közelünkben érezzük s hatása alatt önkénytelenül Kemény János fejedelem szavaival kiáltunk fel:

„Óh vajha remélhető volna valaha más!
Óh vajha avagy ne született volna, avagy
Örökké élt volna!“

Egyiket mégis kihagyjuk és sorsunkat áldjuk, hogy nekünk adta őt!

Szász Ferencz.

Szamosújvár szab. kir. város monographiája 1700—1900.

A városi teljes levéltár és más kútforrások felhasználásával írta *Szongott Kristóf*, állangymnásiumi tanár, az „Armenia“ szerkesztője. *Első kötet. Sz.-Ujvárt, Todorán Endre „Aurora“* könyvnyomdája. 1901. 8°. VIII + 435 l. — *Második kötet.* U. ott. 1901. 8°. 571 l. — *Harmadik kötet.* U. ott. 1901. 8° 272 l.

Szamosújvár, ezen régi örmény város kétszáz éves történetét, érdekes szokásaival, erkölcsi felfogásával olvashatjuk e három kötetből, melyeket a szerző egykori hiteles feljegyzésekből, elsárgult foliánsokról tár elénk.

Az *első kötetben* az általános rész foglaltatik. Az első részben elmondja a vár történetét, mely kezdetben Gerlahida, Gerla nevek alatt szerepel; a szamosújvári várról ezen a néven Martinuzzi idejétől kezdve emlékeznek meg a történetírók. Érdekes fejezet a szamosújvári kir. országos fegyintézet múltjáról szóló, melyben a szerző személyre veszi a börtön-utézet belső életét is. Az örmények vázlatos történetének elbeszélése után áttér munkájának tulajdonképen fő tárgyára, magának a városnak történelmére, megalakulásától napjainkig.

A város alapítása I. Lipót korára esik; III. Károly alatt nevezetes mozzanat a beszercezi örmények betelepődése Szamosújvárra, Mária Terézia korában az egyes családok nemesítése; II. József alatt Szamosújvár a szabad királyi városok sorába emelkedik (1786.), mely kiváltság ezen városnak is megadta a követségjogi jogot. A kötet második részében a város történetének önálló részleteivel foglalkozik a szerző. Így leírja a szervezését, határait, címérét, jövedelmét, elsorolja a „szamosújvári örmény compania“ főbíráit, polgármestereit; bemutatja az első tanácsot határozatainak ismertetésével, majd annak felosztása

után a „ferialis és törvényes sessiok“ szervezetét ismerteti. A város önálló részletei között foglal helyet a hazai őrmény püspökségről szóló cikkely, melynek megalapítását, szereplését érdekes fejezetekben írja le. A kötetet a város plebánusairól való megemlékezések zárják be.

A *második kötet*: *Önálló részletek* címét viseli. Szamosújvár őrmény kath. papjainak idő- és betűrendes kimutatása után elmondja „örökös monumentum“-nak a piaczi nagytemplomnak történetét, leírja a templom megbecsülhetlen kincseit, melyek között méltó helyet foglal el Jézus szent keresztjének részecskéje és az állítólag Rubenstól származó nagy oltárkép, mely Krisztus levételét a keresztről ábrázolja, melyet I. Ferencz király ajándékozott Szamosújvár városának 1806-ban. E mellett megismertet bennünket a Salamon-templom, a szt. Ferencz rendi atyák templomának és zárdájának körülményeivel is. Az iskolaügyben megemlékezik az őrmény iskola, a leányiskola, a fiúiskola, vasárnapi iskola, gyakorlati iparintézet, ipartanoda, a görög kath. seminarium és tanítóképző intézet szervezetéről, a gymnasium alapításának történetéről. Az irgalmasság cselekedeteit nagyban gyakorolták a városban létező vallásos társulatok, úgyszintén az e célra alakult közintézetek, minők a szegényház, a Karátsonyi-intézet, az őrmény apácza-zárda, a fiú- és leány-árvaintézet. Érdekesek azon fejezetek, melyek Szamosújvár viszonyát rajzolják az egyes közeli városokhoz, pl. Erzsébetvároshoz, Gyergyó-Szt.-Miklóshoz, Csikszépvízhez, Deéshez, Belső-Szolnokmegyéhez. Külön fejezetek szólnak az egészségügyről, az iparról, kereskedelemről, kölcsönadás- és kölcsönvételről, az adó- és közteherviselésről, a katonáskodásról, közgazdaságról, a vallás- és erkölcsről. Kiemeli a város egyházi, katonai és világi rendhez tartozó kitűnő férfait, a nevezetes szamosújvári családokat, a Karátsonyi-, a Dániel-családot, a magyar-őrmény Gorove-családot. Kegyelettel emlékezik meg a szerző Szamosújvár szerepéről a „nagy idők“ alatt, továbbá Szamosújvár katonai érdemeiben gazdag fiáról, Czetz tábornokról.

A *harmadik kötetben* nagyobb részt ugyanazon dolgok vannak elmondva, melyek az első kettőben. Oka ennek talán az, hogy a szerző 1893-ban megjelent művét: „Szamosújvár, a magyar-őrmény metropolisz, írásban és képekben“, harmadik kötetnek alkalmazta, s így talán a még el nem mondott adatokat a később készült első két kötetbe szűrta be. Legértékesebbek a könyv azon részei, melyek Sz.-Újvár jelenét rajzolják. Néprajzi tekintetben fontosak a házasságról, a karácsonyi népszokásról, a nagypénteki szentsír látogatásról, a husvéti szentelményekről és az úrnapi körmenetről szóló helyi adatai. Ezeken kívül közöl közmondásokat, őrmény népdalokat, őrmény népmeséket és játékokat.

Szongott Kristóf hasznos munkát végezett; a rendelkezésére álló városi levéltár tíz nagy „stráfszekér“-re való anyagát lelkiismeretesen átkutatta s fel is használta. Nagyban emelik mind a három kötet értékét az illusztrációk.

A szerzőnek lelkes buzgalmát megillető dicséretet s érdeme felismerését még fokozza az a körülmény is, hogy minden költségeit a sajátjából fedeztet s így tetemes anyagi áldozatot is hozott a munka létesítése érdekében.

Hársing István.

A magyarországi latinság szótára.

A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából és költségén szerkesztette *Bartal Antal*; a M. Tud. Akadémia rendes tagja. Budapest, Franklin társ. 1901. 4°. XXX + 722 l. — Ára 50 korona.

„Mint hogy a magyar deákságban sok idegen és más nemzeteknél nem ugyanazon értelemben vétetett deák szók uralkodnak, könnyű állítani, hogy a magyaroknak deákságát sem más nemzetek, sem a mi tulajdon maradékaink nem fogják megérteni, mihelyt a tudománybéli és törvényes dolgoknak folytatására a deák nyelv helyébe más vétetetik fel“. Ezek előrebocsátása után a Magyar Muzsa (1787. évf. 15—16 l.) pályázatot hirdetett a magyarországi latinság szótárának megírására; a „száz körmőczi arany érdempénz“ azonban, úgy látszik, senkit sem csábított a feladat megoldására, de annyit mindenesetre elért, hogy ezután, főleg a jogtudományi írók (Georch, Szirmay, Kassics stb.), több figyelmet fordítottak a régebben közhasználatban volt latin terminusok megőrzésére és magyarázására.

Bartal Antal előtt azonban kétségkívül fárasszó feladat állott akkor, midőn 1893-ban a M. Tud. Akadémia megbizta a magyarországi latinság szótárának szerkesztésével, mert óriási volt a szóanyag, mely a hazai latin irodalom roppant könyvhalmazában s a levéltárak kézírataiban fel volt halmozva; s hogy mégis aránylag oly rövid idő alatt megjelenhetett a szótár, philologiai irodalmunk e maradandó értékű alkotása, az csak az Akadémia liberalitásának, a szerkesztő és munkatársai páratlan szorgalmának tudható be.

A szótár maga két kisebb értekezéssel kezdődik; az egyikben: *Lineamenta Latinitatis Regni Hungariae mediae et infimae aetatis* — inkább csak rövid tájékoztatást nyújt a magyarországi latinság szótárának megírására vonatkozó kísérletekről, a jelen szótár előmunkálatairól s egyúttal jelzi a hazai latinság sajátosságait, melyekről bővebben a második értekezésében szól: *De Latinitatis Regni Hungariae indole naturaque*; itt rámutat arra a vendégszeretetre, melylyel nyelvünk az idegen szavakat fogadta s latinná változtatta, megjelölván az illető idegen nyelveket s azokat a módokat, melylyel az átvétel történt.

Ezután elsorolja a felhasznált forrásokat s ismerteti a szóban forgó szótár létrejöttének történetét magyar nyelven; a tulajdonképeni szótár csak ezután kezdődik. *Bartal*, a mennyiben lehetséges, minden egyes szónak kimutatja etymologiai eredetét, megmagyarázván azt a